

Vrlo je teško donijeti cjelovit katalog Klovićevih djela, budući da su mnoga izgubljena ili su mu atribuirana bez osnove. D. Kniewald mu pripisuje minijature drugog dijela *Misala* čazmanskoga prepošta Jurja Topuskoga i zagrebačkoga biskupa Šimuna Erdődyja u rznici zagrebačke katedrale, interpretirajući monogram na str. 132. kao Klovicu signaturu i datirajući djelo oko 1524–26, tj. u vrijeme umjetnikova boravka u Madžarskoj. Iluminacije rukopisa *Evangelium Grimali* (koji nosi godinu 1528, a datira se 1531–34) u venecijanskoj Marciani, s likovima evanđelisti i prizorima iz Kristova života te nizom inicijala i raskošno ukrašenih frizova, ukazuju na mlet. i rim. utjecaje, a u pojedinostima i na Dürerov utjecaj. Tomu kodeksu prethodi potpisani list korala u Royal Library u Londonu, s prikazom kardinala u društvu plemića i redovnika, te s likom Sv. Teodora. Budući da se ta stranica razlikuje od ostalih Klovicjevih radova, odajući mlet. dekorativne elemente i rim. crte rafaelovske derivacije, smatra se rezultatom suradnje Klovica i Girolama dei Libri, oko 1530.

Prvo veliko Klovicovo remek-djelo je kodeks *Beatissimae Mariae Virginis Officium* (London, British Museum), rađen za kardinala M. Grimanija. Velike kompozicije *Navještanje*, *David u molitvi*, *Krist na Lazarovu grobu*, *Raspeće* i ostale manje, među kojima se ističe prizor *Bitke vitezova i kostura*, otkrivaju Klovicovo prihvaćanje rim. stilske govora Rafaelova kruga, uz prisutnost prvih manirističkih kolorističkih i dekorativnih elemenata. Za istog mecena K. je uresio i *Komentar poslanice Sv. Pavla Rimljanima* (London, Soane's Museum) koji se datira 1537–38. Minijatura s prikazom *Obrćenje Sv. Pavla* i raskošni dekorativni elementi u medaljonima s prikazima putta, oružja i trofeja, groteska i maskerona, pokazuju utjecaje dekoracija vatikanskih Loggia (Rafael, G. Romano i dr.), dok se u nagim likovima osjeća Michelangelov utjecaj. Profinjeni duh manirizma očituje se u kolorističkim odnosima, deformacijama i irealnim perspektivama.

U kodeksu *Stanze sopra l'impresa dell'Aquila di Eurialo d'Ascoli* (Beč, Albertina), u kojemu je opjevana pobjeda Karla V. u Tunisu 1535. i koji je poklonjen caru 1543, u iluminacijama teksta pojavljuju se androgini likovi u kojima se naslućuju i odjeci Parmigianinova slikarstva.

God. 1546. K. dovršava svoje remek-djelo *Officium Virginis* za kardinala A. Farnesea (New York, Pierpont Morgan Library) u kojemu se nalazi 28 većih minijatura s prizorima iz Staroga i Novoga zavjeta, dvije minijature iz liturgijske tematike te bogata dekoracija margina i okvira. Među prizorima ističu se *Babilonska kula*, *Borba Samsona i Filistejaca*, *Ezekijelova vizija*, *Salomon i kraljica od Sabe*, *Navještanje*, *Porođenje*, *Bijeg u Egipat*, *Proročanstvo o Bl. Dj. Mariji* i dr. Unatoč navedenim utjecajima, Klovicjev stil postaje sve originalniji, a ta se osobna vizija ogleda u zagonetnim izrazima izduljenih likova, u ambijentalnim ugođajima interijera i pejzaža, u pretežnosti plavih, ljubičastih, blijedozelenih, žutih i ružičastih nijansa, kao i u raskošnu dekorativnu repertoaru. Neke minijature u tom kodeksu pripisane su P. Brueghelu (Ch. de Tolnay).

Townesley Lectionary (New York, Public Library) datira se nakon 1550. — Veliki listovi s prikazima *Sv. Pavao koji osljepljuje Elimu*, *Tri (glavne) kreposti* (Paris, Louvre), kompozicije *Raspelo sa Sv. Magdalenom i oplakivanje* (Firenze, Uffizi), kao i velik broj crteža (*Judita s Holofernovom glavom*, Zagreb, Strossmayerova galerija), zaokružuju Klovicjev umj. opus.

K. je posljednji veliki predstavnik minijature umjetnosti u doba kada ona doživljava svoj pad; on je originalna umjetnička ličnost, što se osobito ogleda u bogatstvu invencije, u dekoracijama i figuralnim prikazima, u majstorskom crtežu i kolorističkoj istančanosti. Njegov doprinos minijature umjetnosti, i umjetnosti manirizma općenito, osigurava mu ugledno mjesto u umjetnosti cinquecenta. Vrlo cijenjen i neobično hvaljen od suvremenika (prozvan i »Michelangelo minijature«), kasnije je i djelomično osporavan; tek s novim istraživanjima i interpretacijama uočen je njegov doprinos hrvatskoj i eur. likovnoj umjetnosti.

LIT.: A. M. Bessone Aureli, Introduzione, note e bibliografia alla vita di don Giulio Clovio miniatore di G. Vassari, Firenze 1915. — *Fourier Bonnard*, Un hôte de Palais Farnese: don Giulio Clovio, Paris 1929. — D. Kniewald, Misal čazmanskoga prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkoga biskupa Šimuna Erdődyja, Rad JA, 1940, 268. — M. Cionini Visani, Un'itinerario nel manierismo italiano: Giulio Clovio, Arte veneta (Venezia), 1971, 25. — I. Golub, Juraj Julije Klovic Hrvat (1498–1578), Peristil, 1973–1974, 16–17; 1975–1976, 18–19; 1977, 20. — M. Cionini Visani, Julije Klovic (s predgovorom G. Gamulina), Zagreb 1977. — Referati sa znanstvenog skupa o J. Klovicu u JAZU u Zagrebu 1978, Peristil, 26. — I. Golub, Nuove fonti su Giulio Clovio, Paragone 1980. — Ch. de Tolnay, Further miniatures by Peter Brueghel the Elder, The Burlington Magazine, 1980, 930. K. Plj.

KLUB LIKOVNIH UMJETNICA, osn. 1928. u Zagrebu radi okupljanja umjetnica, zajedničkoga izlaganja i djelovanja u javnosti. Članice su bile slikarice i kiparice iz Hrvatske (Lina Crnčić-Virantov, Nasta Rojc, Cata Dužšin, Leopoldina Schmidt-Auer, Mila Wood, Elsa Rechnitz, Sonja Kovačić-Tajčević), Slovenije (Mara Kralj-Jeraj, Mira Pregelj, Dorothea Hauser) i Bosne i Hercegovine (Iva Despić-Simonović). Klub je organizirao izložbe u Zagrebu (1928, 1930, 1932, 1933, 1935, 1939), Ljubljani (1931), Sušaku (1932), Osijeku (1932, 1940) i Dubrovniku (1937). Sudjelovao je na »Kružnoj izložbi likovnih umjetnica Male Antante« u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Bukureštu, Cluju, Pragu, Brnu i Bratislavi (1938); djelovao je do 1940.

LIT.: G. Gamulin, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, I i II, Zagreb 1987.

R.

KLJACI, selo u Petrovu polju kraj Drniša. U blizini sela podno Baline glavice nađeni su ant. ostaci i rim. natpisi. Pretpostavlja se da je tu bio *Municipium Magnum*. S istoga mjesta potječu dva kasnoant. sarkofaga i reljef s likom boga Mitre uzidan u zid jedne staje u obližnjem zaseoku Lele. — Kraj župne crkve Sv. Ilije nađeni su ulomci oltarne pregrade iz IX/X. st. (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu), a na groblju se nalazi jedan biz. kapitel.

LIT.: N. Gabrić, Nalaz starohrvatske crkve u Kljaciama kod Drniša, Kačić, 1971, 4. Iv. Mat

KLJAKOVIĆ, Joza, slikar (Solin, 10. III. 1889 — Zagreb, 1. X. 1969). Studirao je na Akademiji u Pragu kod V. Bukovca (1908), potom na Istituto delle belle arti u Rimu, te kod F. Hodlera u Ženevi (1917). Fresko-slikarstvo učio je kod M. Lenoira u Parizu (1920). U vrijeme I. svj. r. boravi najprije u Srbiji, a poslije u Francuskoj. Bio je profesor na Akademiji u Zagrebu (1921–43), gdje je predavao zidno i dekorativno slikarstvo. God. 1943. odlazi u Rim, 1947. u Buenos Aires, a 1956. ponovno u Rim. U Zagreb se vraća 1968.

Kljaković je majstor fresko-slikarstva. Izveo je ciklus od 14 fresaka u crkvi Sv. Marka u Zagrebu (1923–40), u župnim crkvama u Vranjicu (1928) i Dobroti (s A. Mezdijcem), u memorijalnoj crkvi u Biskupiji kraj Knina, u Trgovačko-obrtničkoj komori (s O. Mujadžićem) te u Gradskoj vijećnici u Zagrebu. U Rimu 1956. slika freske u zgradi Zavoda Sv. Jeronima. Osim fresaka radio je slike u ulju velikoga opsega i religiozne tematike (*Posljednja večera*, *Uskrsnuće*, *Bičevanje*), motive iz zavičaja s težacima i ribarima (*Povratak ribara*, *U luci*, *Jematva*, *Na kupanju*) i portrete istaknutih ličnosti (*Ruder Bošković*). — U početku K. slika pod utjecajem bečke secesije, F. Hodlera i Meštrovićeva nacionalnog romantizma. Kasnije proučava djela renesansne umjetnosti koja ga usmjeravaju prema dekorativnome slikarstvu monumentalnih težnji. Monumentalnost postiže stilizacijom, posvećujući posebnu pozornost crtežu i kompoziciji koji, uz postupno zanemarivanje boja, postaju gotovo monokromni. Crtao je karikature, plakate i ilustrirao knjige (*Smrt Smail-age Čengića*, Alkar). Pisao je memoarska djela (*U suvremenom kaosu*, Buenos Aires, 1952; Zagreb, 1992).

Izlagao je s društvom »Medulić« u Zagrebu 1910, a samostalno u Zagrebu (1920) i Buenos Airesu (1948), te na brojnim skupnim izložbama u domovini i inozemstvu. Svoju kuću i svoja djela darovao je gradu Zagrebu za javnu galeriju (1969).

LIT.: A. Milčević, Joza Kljaković, Savremenik, 1910, 12. — V. Lunaček, Izložba Joze Kljakovića, Obzor, 1920, 112. — J. Miše, Afreski Joze Kljakovića, Savremenik, 1923, str. 527–528. — I. Kršnjavi, Afreski Joze Kljakovića, Vijenac, 1924, 5. — V. Kušan, Joza Kljaković, HK, 1942. — G. de Chirico, Joza Kljaković, Roma 1947. — V. Barbić, Joza Kljaković (katalog memorijalne zbirke), Zagreb 1970. — G. Gamulin, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, I, Zagreb 1987. D. Kt.

KLJAKOVIĆ, Živko, slikar (Solin, 8. IV. 1905 — Zagreb, 13. X. 1982). Završio Akademiju u Zagrebu 1930. Bio je nastavnik crtanja u Splitu, za II. svj. r. u El Shattu u Africi (1944–45), a 1947–49. upravitelj Škole primijenjene umjetnosti u Splitu. Od 1949. vodio je crtaonicu, a poslije (do 1965) i Institut za narodnu umjetnost u Zagrebu. Sudjelovao je na izložbama umjetnika partizana (Zagreb 1945) i na izložbi »Dokumenti revolucije« (1961).

R.

KLJUČ, utvrđeni grad iznad dubokog kanjona Mrežnice, nedaleko od njezina sutoka s Tounjčicom. Poč. XVI. st. u vlasništvu Frankopana, potom sklonište krajiške straže, a od sred. XVI. st. posve zapušten. Po neznatnim ostacima može se zaključiti da je bio nepravilna tlocrta s dubokim prokopom i nasipom sa Z strane.

J. KLJAKOVIĆ, *Na kupanju*. Zagreb, Moderna galerija

KNEGINEC, ruševine utvrđenoga grada u istoimenom selu *II* od Varaždina. Od grada je preostala cilindrična kula, a tri su kule porušene. Prema tradiciji, tu je bio zatvoren kralj Andrija II. kada ga je svladao brat Emerik. Gotičkoj crkvi Marije Magdalene produžen je brod 1800; pred ulazom je lijep trijem. U crkvi se nalaze oltari Vincenta Nitla (1811), ormar majstora Horge (1824) i slike Sv. Barbare i Sv. Josipa od A. Kellera (1811).

KNEŽEV DVOR, sjedište uprave na području Dubrovačke Republike. U Dubrovniku i središtima deset knežija dubrovačka vlada gradi upravna sjedišta u kojima borave knezovi. Najpoznatiji je knežev dvor u Dubrovniku, sagrađen u prelaznome gotičko-renesansnome stilu u XV. st. po zamisli tal. graditelja Onofrija della Cava, obnovljen nakon eksplozije baruta 1463. te potresa 1667. U pisanim izvorima, međutim, prati se njegova povijest od XIII. st. s preobrazbom od prvotnoga *Castelluma*, utvrđena pri luci s kulama oko zatvorena dvorišta, do Pallazza Maggior, reprezentativne svjetovne gradske palače. To su donekle potvrdila arheol. istraživanja prateći rast složene građevine koja iznutra dobiva gotički atrij u XIV. st. otvarajući se trijemom na pročelju prema glavnome gradskom trgu. U njezinu današnjem zdanju iz druge pol. XV. st. (s manjim baroknim preinakama) sjedište je dubrovačkoga gradskoga muzeja, te se zaokružuje narav najreprezentativnije javne građnje svjetovne namjene u Dubrovačkoj Republici. Većina je dvorova sagrađena tijekom XV. i XVI. st. u gotičkim ili renesansnim oblicima kao prizemnice ili jednokatnice. Renesansni dvor u Cavtatu podignut je između 1555. i 1558 (danas je u njemu Bogišićeva biblioteka i grafička zbirka). U Pridvorju su očuvani ostaci utvrđena kneževa dvora za konavosko područje. Gotički dvor u Slanom iz XV. st. pregrađen je u XIX. st. Na području Pelješca dvorovi su podignuti u Stonu, Janjini i Orebićima (nekadašnja Trstenica). Stonski k. d. je renesansna jednokatnica s unutrašnjim dvorištem pregrađena u XIX. st., dvor u Janjini je iz XV. st. (danas ruševina), a trstenički, također srušen, sagrađen je 1448. Dvorovi u Lopudu (danas ruševina) i na Šipanu sagrađeni su 1448. kao

izraziti primjeri palača gotičko-renesansnog stila. K. d. u Babinom polju na Mljetu duga je renesansna prizemnica; u istome je stilu u XVI. st. podignut dvor na Lastovu (srušen u XIX. st.). Spomenute građevine uglavnom su djelo domaćih graditelja, o čemu, uz stilske oznake, govore i arhivski podaci.

LIT.: B. Cvjetković, *Dubrovački dvor*, Zagreb 1922. — C. Fisković, *Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku*, Zagreb 1947, str. 25–32, 85–88. — *Isti*, *Lastovski spomenici*, Prilozi – Dalmacija, 1966. — *Isti*, *Knežev dvor u Cavtatu*, *Vjesnik*, 31. XII. 1977. i 2. I. 1978.

Z. D. S.

KNEŽEVIĆ, Grozdan, arhitekt (Makarska, 8. VI. 1928). Studij arhitekture završio u Zagrebu 1953, doktorirao na Arhitektonskome fakultetu 1980 (*Apsolutna i relativna fleksibilnost u organizaciji stana*), na kojemu je od 1985. profesor. Autor je projekata za stambene i obiteljske zgrade, škole, dječje ustanove te javne zgrade od kojih su važniji: Škola učenika u Privredi (1961, s I. Kordišem), Građevinska tehnička škola (1963, s I. Kordišem), dva 16-katna stambena nebodera u Čazmanskoj ul. (1968) — u Zagrebu; robna kuća u Kninu (1971); poslovni toranj »Industrogradnje« u Savskoj ul. (1972), Viša tehnička građevinska škola (1973, s I. Kordišem), stambena četverokatnica na Ksaveru (1975), obiteljske kuće u Sessvetskoj Kraljevci (1977–79), dječje ustanove na Vrbi (1981) i Savici (1982), stambene zgrade u Mlinarskoj i Medvedgradskoj ul. (1983) i na Savici (1984) — sve u Zagrebu. Sudjelovao na mnogobrojnim natjecanjima, od kojih su mu važniji: za Maticu iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom (1958, II. nagrada s D. Kišom), robnu kuću i kino (1960, II. nagrada, s M. Begovićem, V. Ivanovićem, M. Maretićem) u Zagrebu; centar Zadra (1960, I. nagrada, sa Z. Kolaciom, M. Maretićem, V. Ivanovićem, G. Uhlikom), zgradu televizije (1962, II. nagrada, s V. Delfinom, V. Ivanovićem, M. Maretićem) i urbanističko-arhitektonsko rješenje Tkalčićeve ul. (1961, II. nagrada, s M. Begovićem) u Zagrebu; škola u Kninu (1969, I. nagrada), đачki dom u Karlovcu (1971, I. nagrada) te Građevinski institut i fakultet građevinskih znanosti (1979, I. nagrada, s Đ. Romićem) u Zagrebu. Objavljuje stručne rasprave u časopisima »Arhitektura« i »Čovjek i prostor«.